

म.भा.टी.

॥५२॥

यतेंद्रियेति यस्मिन्कर्म्मिश्चिच्छूलेष्वेवसूर्येतद्रश्मिषुवाविष्णुप्रतिमायांवाऽनाहतध्वनौवान्यत्रवाचक्षुराद्यन्यतमद्वारामनोधारयेत् तच्चमनस्तद्विषयाकारतांप्राप्तंतत्रैवस्थिराभ्यासेनविश्रांतंस्वदेहमपिनप
श्यतिसेयंमहाविदेहानामधारणा अस्यांसिद्धायामिन्द्रियगणःस्वस्वविषयनतुगृह्णाति सोयंबहिर्विषयप्रत्याहारः पूर्वोक्तस्वांतरइतिभेदः अतएवतयोस्तुल्यफलत्वंसूत्रितं ततःक्षीयतेप्रकाशावरणमिति ततःअ
भ्यंतरप्रत्याहारात् तथाबहिरकल्पितावृत्तिर्महाविदेहातत्संयमात्प्रकाशावरणक्षयइति यदाचित्तेदेहमविस्मृत्यैवहठेनपुरस्थितमूर्त्याद्याकारंक्रियतेतदासाचित्तस्यमूर्त्याकारतारूपावृत्तिःकल्पिता यदातुनिरव
शेषेणदेहंविस्मृत्यचेतःकेवलंध्येयाकारमात्रंभवतितदासामहाविदेहानामधारणा तस्याअपिफलंतदेव तत्संयमात्तस्यांचेतसोनिग्रहात्प्रकाशावरणक्षयोभवतिसोयंबाह्यविषयःसमाधिः वितर्काख्योद्विवि
धः सवितर्कनिर्वितर्कभेदात् तत्राद्यस्यलक्षणंसूत्रितं शब्दार्थज्ञानविकल्पैःसंकीर्णासवितर्केति सवितर्कानामसमापत्तिःसमाधिरित्यर्थः यदाविष्णुप्रतिमादौपूर्वापरानुसंधानेनशब्दार्थोल्लेखेनचभावनाप्रवर्ततेत
दासवितर्कासमापत्तिः अस्मिन्नेवालंबनेपूर्वापरानुसंधानेनशब्दार्थोल्लेखेनमंतरेणभावनाप्रवर्ततेतदानीर्वितर्कानामसमापत्तिः तथाचसूत्रं स्मृतिपरिशुद्धौस्वरूपशून्येवार्थमात्रनिर्भासानिर्वितर्का स्मृतेशब्दा
र्थस्मरणस्यपरिशुद्धौवर्जनेसतिभावयितुःस्वरूपेणशून्यातदाहमिदंभावयामीत्येवमाकारावृत्तिरपिभावयितुर्नास्तीवेतिभाति यतोर्थमात्रनिर्भासाध्येयार्थमात्रमस्यांभासतेनत्वन्यदितिसूत्रार्थः अस्यांसिद्धायां
योगीजितेंद्रियइत्युच्यतेजितमनाइति आभ्यंतरप्रत्याहारपूर्वकंयदामनःकल्पितेसूक्ष्मेविषयेपूर्ववत्शब्दार्थोल्लेखपूर्वकंतद्वर्जचमनसोभावनाप्रवर्ततेतदातेउभेसमापत्तिसविचारनिर्विचाराख्येभवतः तथाचसूत्रं
एतयैवसविचारानिर्विचाराचसूक्ष्मविषयाव्याख्यातेति अत्रसूक्ष्मविषयेतिपहणात्पूर्वस्यांस्थूलविषयत्वंगम्यते एतयैवद्विविधवितर्कसमापत्त्यैवनिर्विचारसमापत्तौदृढायांयोगीजितमनाइत्युच्यते यदापुनश्चे

यतेंद्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः ॥ विगतेच्छाभयक्रोधोयःसदामुक्तएवसः ॥ २८ ॥

तसोमूर्त्याकारतांपरित्यज्यसत्त्वोद्रेकात्समष्टिमनोमयविषयाअहमेवेदंसर्वोस्मीत्येवमाकाराभावनाप्रवर्ततेसोयंसानंदःसमाधिः यदातुतामपिभावनांपरित्यज्यविषयवेदनमंतरेणास्मीत्येतावन्मात्राकाराभाव
नाप्रवर्ततेसास्मिता अस्मिताहंकारयोर्भेदस्तुक्रमेणविषयवैमुख्यतदाभिमुख्यमात्रकृतः यथैकएवपूर्वाभिमुखःपश्चिमाभिमुखश्चेतितद्वत् अस्यामवस्थायांयोगीबुद्धितःविविक्तस्यत्वंपदार्थस्यसाक्षात्कारात्
जितबुद्धिरित्युच्यतेतदेतदुक्तं यतेंद्रियमनोबुद्धिरिति एतान्येवप्रसाधनानिगुणपर्वाण्युच्यंते तथाचसूत्रं विशेषाविशेषलिंगमात्रालिंगानिगुणपर्वाणीति तत्रविशेषाःस्थूलभूतानिएकादशेंद्रियाणिच अविशे
षाःपंचतन्मात्राणिअहंकारश्च लिंगमात्रमहत्तत्वं अलिंगप्रधानं तत्रविशेषादविशेषप्रविविक्षतोयोगिनोदैर्नंदिनलयाभ्यासात्समनस्कानींद्रियाणिलीयंतेसलयः बहिर्मुखान्येववाभवंतिसविक्षेपः एवंअविशे
षेभ्योल्लिङ्गमात्रंविविक्षतोपिलयविक्षेपौस्तः लिंगमात्रात्परंपुरुषंप्रविविक्षतोपितौस्तः तावेतौलयविक्षेपौहेयौश्रूयते लयविक्षेपरहितंमनःकृत्वासुनिश्चलं यदायात्युन्मनीभावंतदातत्परमंपदमिति एतेषुत्रिषुलीने
ष्वध्यःसुप्तएव द्वितीयोविगलितदेहाहंकारत्वाद्विदेहसंज्ञः तृतीयःप्रकृतिलयइति एतयोःसमाधिर्गौणः अतएवसूत्रितं भवप्रत्ययोविदेहप्रकृतिलयानामिति भवप्रत्ययोजन्मांतरहेतुरेषांसमाधिर्भवति यद्वाजन्मांत
रेएतेषांजन्मनैवसमाधिसिद्धिःपक्षिणामाकाशगमनसिद्धिवद्भवतीतिसूत्रार्थः सर्वथापितेषांसद्योमुक्तिर्नास्तीतिसिद्धं यदातुअस्मितामात्रस्यापिनिर्विकल्पेचिन्मात्रेलयोभवतितदायंविद्वान्कैवल्यंधर्ममेवसमा
ध्याख्यमनुभवति यमधिकृत्यश्रूयते क्षणमेकंक्रतुशतस्यचतुःसप्तत्यायत्फलंतदवामोतीति अयमेवमोक्षाख्यः परंअयनंप्राप्यंस्थानंयस्यसमुनिर्मोक्षपरायणइत्युच्यते यतोस्यामेवावस्थायांयोगीजीवन्मुक्तइत्यु
च्यते विगतेच्छाभयक्रोधइतिपादःप्रागेवव्याख्यातः यएवंभूतःससदामुक्तःबंधप्रतीतिकालेपिसमुक्तएवास्ति अज्ञानमात्रव्यवधानान्मुक्तेः एतेनाहंकारादेर्बंधस्यकालत्रयेपिअसत्त्वोक्त्यामिथ्यात्वंदर्शितं ॥२८॥